

OLIY TA'LIMDA TALABALARNI INDIVIDUAL O'QITISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Muxtorova Sitora Otabek qizi

Toshkent shahar, Chilonzor tumani 138-sonli maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur tezisda oliy ta'lim jarayonida talabalarni individual o'qitishning pedagogik imkoniyatlari tadqiq etilgan. Talabalarning bilim darajasi, qiziqishi, o'zlashtirish sur'ati, kasbiy maqsadlari va mustaqil ta'limga tayyorgarligidagi individual farqlar an'anaviy bir xil yondashuvning samaradorligini cheklashi mumkinligi tahlil qilingan. Tadqiqot doirasida individual ta'limni tashkil etishning diagnostik, differensial, kommunikativ va refleksiv mexanizmlari aniqlangan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, talaba, individual ta'lim, individual yondashuv, differensial ta'lim, mustaqil ta'lim, diagnostika

Hozirgi oliy ta'lim jarayonida asosiy e'tibor talabaning tayyor bilimni o'zlashtirishidan ko'ra, uning mustaqil fikrlashi, o'z bilimni boshqarishi, muammoli vaziyatlarni tahlil qilishi va kasbiy faoliyatga mos kompetensiyalarni egallashiga qaratilmoqda. Bunday sharoitda ta'lim jarayonini barcha talabalar uchun bir xil mazmun, metod va sur'at asosida tashkil etish individual ta'lim ehtiyojlarini to'liq qamrab olmasligi mumkin.

Bir akademik guruhdagi talabalar bilim darajasi, o'quv motivatsiyasi, qiziqishi, avvalgi tajribasi, axborotni qabul qilish va qayta ishlash usuli hamda mustaqil ishlash ko'nikmalari bilan farqlanadi. Shu sababli zamonaviy oliy ta'limda "bir guruh — bir xil topshiriq — bir xil natija" modelidan talabaning individual imkoniyatlarini hisobga oluvchi ta'lim modeliga o'tish masalasi dolzarb bo'lib bormoqda.

Individual ta'limning dolzarbligi, avvalo, talabaning ta'lim jarayonida faol subyekt sifatida shakllanishi bilan bog'liq. Talaba o'zining bilim darajasini anglash, individual maqsad belgilash, mustaqil faoliyat olib borish, natijalarini baholash va keyingi rivojlanish yo'nalishini belgilash imkoniyatiga ega bo'lishi zarur. Shuningdek, raqamli ta'lim muhitining rivojlanishi individual ta'lim uchun yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Elektron platformalar, diagnostik testlar, elektron portfolio, interaktiv topshiriqlar va raqamli teskari aloqa vositalari talabaning individual rivojlanishini kuzatish va unga mos ta'lim resurslarini taklif etish imkonini bermoqda. Demak, oliy ta'limda individual o'qitishni ilmiy-metodik jihatdan asoslash va uning samarali pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biridir.

Individual yondashuv g'oyasi pedagogika tarixida uzoq rivojlanish bosqichiga ega. Ya.A. Komenskiy ta'lim jarayonini o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etish zarurligini ta'kidlagan. Uning qarashlarida ta'limning tabiiylik tamoyili, izchillik va o'quvchining imkoniyatlariga moslik masalalari muhim o'rin egallaydi. Sharq pedagogik tafakkurida ham ta'lim oluvchining individual xususiyatlarini hisobga olish masalasiga katta e'tibor qaratilgan. Abu Ali ibn Sino ta'lim-tarbiya jarayonida bolaning qobiliyati, tabiiy moyilligi va individual imkoniyatlarini hisobga olish muhimligini qayd etgan. Bu g'oya bugungi oliy ta'limda talabaning shaxsiy rivojlanish imkoniyatlarini hisobga olish bilan mazmunan uyg'unlashadi.

Oliy ta'lim amaliyotida individual yondashuvning zarurligi e'tirof etilayotgan bo'lsa-da, uni tizimli ravishda tashkil etishda bir qator muammolar mavjud.

Multidisciplinary research and Innovation (SICMRI 2026)

Birinchi muammo — talabalarning individual ta'lim ehtiyojlarini aniqlashning yetarli darajada tizimlashtirilmaganligi. Ko'pincha talabani o'zlashtirish darajasi yakuniy nazorat natijalari orqali baholanadi. Biroq yakuniy natija talabani aynan qaysi kompetensiyada qiyinchilikka duch kelayotganini to'liq ko'rsatmasligi mumkin.

Ikkinchi muammo — bir xil topshiriqlarning ustunligi. Guruhdagi barcha talabalarga bir xil hajm va murakkablikdagi vazifalarni berish kuchli tayyorgarlikka ega talabalar uchun yetarlicha rivojlantiruvchi bo'lmayligi, qo'shimcha yordamga ehtiyoji bo'lgan talabalar uchun esa murakkablik tug'dirishi mumkin.

Uchinchi muammo — individual ta'limni faqat yakka tartibdagi mashg'ulot sifatida tushunish. Aslida individual ta'lim alohida mashg'ulot bilangina cheklanmaydi. U o'quv mazmuni, topshiriq, metod, baholash va teskari aloqani talabani ehtiyojlariga moslashtirishni nazarda tutadi.

To'rtinchi muammo — talabani mustaqil ta'lim faoliyatini boshqarish mexanizmlarining yetarlicha ishlab chiqilmaganligi. Mustaqil ta'limga topshiriq berishning o'zi talabani mustaqil ta'lim kompetensiyasi shakllanganligini anglatmaydi. Talabaga maqsad qo'yish, resurs tanlash, vaqtni rejalashtirish, natijani baholash va refleksiya qilishni ham o'rgatish zarur.

Beshinchi muammo — raqamli vositalarning individual ta'lim metodikasi bilan yetarlicha integratsiyalanmaganligi. Texnologiyani mavjudligi avtomatik tarzda individual ta'limni ta'minlamaydi. Raqamli vosita aniq pedagogik maqsad va metodik mexanizm bilan bog'langan holatdagina samarali natija berishi mumkin.

Shu nuqtayi nazardan asosiy pedagogik muammo quyidagicha ifodalanadi: Talabalarning individual ta'lim ehtiyojlarini qanday aniqlash va shu ehtiyojlarga mos ta'lim mazmuni, metodlari, topshiriqlari hamda baholash mexanizmlarini qanday tashkil etish mumkin?

Tahlillar asosida oliy ta'limda individual o'qitishni tashkil etishning quyidagi pedagogik modeli taklif etildi:

Diagnostika → individual maqsad → ta'lim strategiyasini tanlash → differensial topshiriq → mustaqil faoliyat → teskari aloqa → baholash → refleksiya → korreksiya.

Mazkur modelning birinchi bosqichida talabani boshlang'ich bilim va ko'nikmalari aniqlanadi. Bunda test, suhbat, amaliy topshiriq, kuzatuv va o'z-o'zini baholash vositalaridan foydalanish mumkin. Ikkinchi bosqichda talaba bilan birgalikda individual o'quv maqsadi belgilanadi. Maqsad talabani mavjud bilim darajasi va kasbiy ehtiyojlariga moslashtiriladi. Uchinchi bosqichda o'qituvchi talaba uchun maqbul ta'lim strategiyasini tanlaydi. Bunda individual topshiriq, loyiha, muammoli vazifa, amaliy mashg'ulot, mustaqil tadqiqot yoki qo'shimcha o'quv resurslaridan foydalanish mumkin. To'rtinchi bosqichda topshiriqlar differensiallashtiriladi. Masalan, bir mavzu bo'yicha reproduktiv, amaliy, tahliliy va ijodiy darajadagi vazifalar ishlab chiqiladi. Talaba o'z tayyorgarlik darajasidan kelib chiqib vazifani bajaradi va keyingi murakkablik bosqichiga o'tadi. Natijada individual ta'lim quyidagi yo'nalishlarda ijobiy pedagogik imkoniyat yaratadi:

- talabani o'quv faolligini oshirish;
- mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirish;
- individual o'zlashtirish sur'atini hisobga olish;
- ta'lim motivatsiyasini qo'llab-quvvatlash;
- kasbiy qiziqishlarni ta'lim mazmuni bilan bog'lash;
- o'z-o'zini baholash va refleksiyaning rivojlantirish;

Multidisciplinary research and Innovation (SICMRI 2026)

o'qituvchi va talaba o'rtasidagi pedagogik hamkorlikni kuchaytirish.

Shuningdek, individual ta'limni raqamli vositalar bilan uyg'unlashtirish orqali talabaning topshiriqlarni bajarish dinamikasi, xatolari va rivojlanish natijalarini muntazam monitoring qilish imkoniyati yaratiladi.

Individual o'qitish masalasini muhokama qilishda uning an'anaviy ta'limdan farqini aniq belgilash muhim. Individual ta'lim barcha talabalarni bir-biridan ajratib, alohida o'qitish degani emas. Aksincha, umumiy ta'lim maqsadini saqlagan holda unga erishish vositalarini talabaning individual xususiyatlariga moslashtirishni anglatadi.

Masalan, pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan 20 nafar talaba uchun "zamonaviy ta'lim texnologiyalari" mavzusi umumiy bo'lishi mumkin. Biroq ularning individual topshiriqlari turlicha tashkil etiladi: bir talaba nazariy manbalarni tahlil qiladi, ikkinchisi dars loyihasini ishlab chiqadi, uchinchi muayyan metodning samaradorligini amaliy misol orqali ko'rsatadi, yana biri raqamli ta'lim vositasini tahlil qiladi. Natijada barcha talabalar umumiy kompetensiyaga yo'naltiriladi, biroq unga olib boruvchi faoliyat turi individual tanlanadi. Bunday yondashuv o'qituvchidan ham yuqori darajadagi pedagogik loyihalashni talab qiladi. O'qituvchi nafaqat mavzuni tushuntirishi, balki talabalar ehtiyojini aniqlashi, turli darajadagi topshiriqlar ishlab chiqishi, individual teskari aloqa berishi va natijalarni monitoring qilishi kerak.

Shu bilan birga, individual ta'limning ayrim cheklovlari ham mavjud. Jumladan, katta akademik guruhlarda har bir talaba uchun individual topshiriq va batafsil teskari aloqa tashkil etish o'qituvchidan qo'shimcha vaqt va metodik tayyorgarlikni talab qiladi. Shuning uchun individual ta'limni to'liq individuallashtirishdan ko'ra, differensiallashtirilgan va texnologik jihatdan qo'llab-quvvatlangan model orqali tashkil etish amaliy jihatdan maqsadga muvofiq. Bundan tashqari, talabaning individual ta'limdagi faolligi faqat o'qituvchiga bog'liq emas. Talabaning o'z-o'zini boshqarishi, mas'uliyati va mustaqil ishlashga tayyorgarligi ham muhim omil hisoblanadi. Demak, individual ta'lim o'qituvchi va talabaning pedagogik hamkorligiga asoslangan ikki tomonlama jarayon sifatida qaralishi lozim. Muhokama natijasida individual ta'limning eng muhim jihati "talabaga alohida topshiriq berish" emas, balki "talabaning individual rivojlanishiga mos pedagogik sharoit yaratish" ekanligi ko'rinadi.

Xulosa qilib aytganda oliy ta'limda talabalarni individual o'qitish ta'lim jarayonini talabaning bilim darajasi, qiziqishi, ehtiyoji, kasbiy maqsadi va rivojlanish sur'atiga moslashtirish imkonini beruvchi pedagogik yondashuvdir. Mazkur yondashuv talabaning ta'lim jarayonidagi subyektligini kuchaytirish, mustaqil fikrlash va o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantirish, ta'lim motivatsiyasini qo'llab-quvvatlash hamda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish uchun pedagogik imkoniyat yaratadi. Shunday qilib, oliy ta'limda individual o'qitishning samaradorligi individual topshiriqlar soni bilan emas, balki talabaning individual rivojlanish ehtiyojlarini aniqlash, ularga mos pedagogik ta'sirni tanlash va natijani muntazam tahlil qilish tizimining mavjudligi bilan belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. UNESCO. Ta'lim va tadqiqotlarda generativ sun'iy intellektdan foydalanish bo'yicha yo'riqnoma. — Parij: UNESCO, 2023.
2. Komenskiy Ya.A. Buyuk didaktika. — Toshkent: O'qituvchi, 1975.
3. Ibn Sino Abu Ali. Tib qonunlari. — Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993.
4. Dyuy J. Demokratiya va ta'lim. — Nyu-York: Makmillan, 1916.

- 5.Noulz M.S. Mustaqil ta'lim: ta'lim oluvchilar va o'qituvchilar uchun qo'llanma. — Chikago: Follett, 1975.
- 6.Biggs J., Tang C. Universitetda sifatli ta'lim uchun o'qitish. — Maidenhead: Open University Press, 2011.
- 7.Tomlinson C.A. Differensiallashtirilgan sinf: barcha ta'lim oluvchilarning ehtiyojlariga javob berish. — Alexandria: ASCD, 2014.